

IRODALOM.

1. **Bárd Oszkár:** *A taposómalom*. Komédia négy képben.

Bárd Oszkár az erdélyi drámaírók között tekintélyes helyet foglal el. Az a komoly és kitartó törekvés, mellyel az új műfajú drámát műveli, feljogosít minket arra, hogy most könyvalakban is megjelent drámájáról, „*A taposómalom*”-ról, elmondjuk mindazt, amit ennek a szívós és lelkes pályatörésnek eddigi megfigyelése közben elgondoltunk.

„*A taposómalom*” modern dráma; ez önmagában is eleendő annak feltevésére, hogy cselekvénye rendkívül egyszerű. A neves *drámaíró*, a darab egyik főszereplője, színházi előadásról jön haza feleségével, *Hedviggel* és a *dramaturggal*. Hedvig színésznő, aki Ibsen Solness építőmesterének egyik női szerepét nagy sikerrel játszotta el. A férj és a dramaturg egyaránt dicsérik, hogy mily nagyszerűen „átértette” Hedvig a szerepet. A dramaturg, aki titkon szerelmes Hedvigbe, gonosz hátsó gondolattal arra biztatja a férjet, hogy írjon felesége számára egy jó szerepet. A férj örömmel vállalkozik erre.

A darab elkészült, de a férj már a próbán észreveszi, hogy Hedvignek sejtelve sincs szerepe lényegéről. Mindenki el van ragadtatva Hedvig játékától, csak a férj nem, aki igazán *tudja*, hogy mit gondolt el ő a szerep mögött.

A darab előadása óriási siker jegyében zajlik le, de a férj, aki egyre érzi, hogy felesége félreértette a neki szánt szerepet, összevész Hedviggel és az előadás után egy kétes mulatóba megy a dramaturggal. Hedvig levelet küld a dramaturgnak, mire az sietve távozik.

Hedvig haragjában a dramaturg lakására megy. Itt szeméret veti annak, hogy az összekülönbözést tulajdonképpen ő okozta, amikor felbízta férjét, hogy számára darabot írjon. De bármily kemény szavakkal illeti a dramaturgot, mégis könnyen lefegyverzi őt női szépségével. Ez a nő hatalmas! Ekkor toppan be az író. Hedvig neki is szemrehányást tesz azért a sok erőszakos bemagyarázásért, mellyel eddig minden mozdulatát kísérte. Az író felajánlja Hedvignek a válást, de ő szereti férjét s így együtt hagyják el a dramaturg lakását.

A modern dráma szerzőjének a cselekvény nem lényeges, alkalom csupán azoknak a gondolatoknak a kifejtésére, amiket a cselekvény keretei közt felvet. A modern dráma filozófiai alapgondolaton épül fel. Megvan ez Bárd Oszkár most tárgyalt darabjában is. Két gondolatot vet fel a szerző; az egyik: mi a nő, mi adja hatalmát? a másik: hogyan fogunk fel valamely művet?

Az első kérdés az irodalomnak és a művészetnek valóságos ősprblémája. A kritikus kérdésre egy kényes, mondhatnók kínos jelenet ad feleletet; a nő hatalma az az érzéki vonzalom, melyet iránta a férfi érez. Nem óhajtunk e megoldás

igazságáról vitázni, — talán fölösleges is lenne, — de úgy érezzük, hogy a szerző a kérdést, különösen annak homályba burkolt beállítása után, bántóan ridegen és józanul oldotta meg. Ez a kérdés amúgy is oly végtelenül kopott és únos-untalan ismételt, hogy véleményünk szerint száz esztendeig nem fog akadni oly lángész, aki az elhasznált anyagba új szellemet tudna önteni.

Jóval érdekesebb a második kérdés. Valóban nagy probléma az, hogy valamely mű szemléleténél helyesen gondoljuk-e el azt, amit a szerző abban kifejezni akart. Külső szemlélők külső ábrázolókról elképzelhetik, hogy a felfogás helyes, a belső szemlélő azonban rögtön érzi a hibákat. Úgy véljük, hogy ez a gondolat személyi élmény folytán merült fel Bárd Oszkárban. Valószínűleg megfigyelte, hogy színre került darabjait nem úgy adták elő, mint ahogy azt ő elgondolta. Ezt a kérdést nagyon ügyesen oldotta meg a szerző. Az író elégedetlen kétségbeesése, mely a fényes siker dacára is kitör belőle, összeomlott ábrándjainak szól. Felfogása szerint valóban nem értjük meg a művészt mi, akik kívülről szemléljük s így vagy jobbra, vagy balra, de mindenképpen tévesen fogjuk fel. Ebben kétségtelenül sok igazsága van a szerzőnek.

Nem hallgathatjuk el, hogy „A taposómalom” szerepbeosztása és cselekvénye egyaránt sokban emlékeztet *Molnár Ferenc* „*A testőr*” című darabjára. Ebben is három szereplő van: a színész, a színésznő és a kritikus, akik sok tekintetben hasonló történetet játszanak el, mint itt az író, Hedvig és a dramaturg.

Bárd Oszkár többszöri és komoly próbálkozás után sem tudott tartós színpadi sikert aratni. Ennek oka véleményünk szerint az a műfaj, melyhez kitartóan ragaszkodik. A modern dráma tárgyában és formájában egyaránt végtelenül szegényes műfaj s így most, életének huszadik esztendejében az aggkor tünetei kezdenek rajta mutatkozni. A modern drámának egy tárgya van: *a családi botrány*; ezért mindig három szereplője, van: a férj, a feleség és az a bizonyos harmadik. A modern dráma külső formája a végletekbe vitt egyszerűség, azok a bizonyos hármast pontok (...), melyek a lelki felindulások szavakban ki nem fejezhető áradatát rejtegetik. Ebben gazdag a modern dráma! Így például Bárd Oszkár darabjában 924 hármaspont van! (Csupán kíváncsiságból megszámláltam!) Ezek a keretek csak egy esetben engednek meg valami hatásosabb alkotást: ha valaki, mint jó színpadi iparos, minden oldalon valami alkalmas szójátékot helyez el. Az ilyen rekeszizomtorna alkalmas arra, hogy a cselekvénytelen dráma unatkozó szemlélőinek álmos szempilláit a legközelebbi szójátékig feltámogassa.

Ennél az alantas fogásnál sokkal jobbat ajánlunk a szerzőnek: alkosson igazi, életteljes cselekvényt. Ez a dráma lelke! Akkor hálásan fog mellé állani a közönség, akkor el fogja nyerni fáradozásainak jutalmát.

Dr. Rajka László.

2. S. Nagy László: *Jókai szerelmei*. Kolozsvár, 1925.

Elbeszélések. Helyesebben idilleknek nevezhetné volna a szerző. Mert bár annyi költői történet ezekben is van, mint az Ellenzék novella-pályázatának leközölt darabjaiban, mégis csak töredékek, képek, képecskék azok a nagy ábrázoló életéből. Költői történet mondunk, tehát olyat, ami nem adott dolog, hanem magának a szerzőnek leleménye, vagy legalább is beleélése. Mert S. Nagy Lászlónak legkiválóbb írói tulajdonsága éppen az, hogy a témául vett helyzetekbe egész odaadással be tud illeszkedni, hogy aztán ezek a helyzetek maguktól alakuljanak ki körülötte.

Igy kíséri végig a nagy regényíró egész életén, gyermekifjú — filozófus diák — korától egészen az aggastyán leáldozó napjának utolsó felvillanásáig. A sorozatos hét kép a nagy álmódó életének öt szerelmi élményét rajzolja meg. A közép-pontban áll természetesen a legfontosabb, a magyar irodalomra nézve ezen oly nagy jelentőségű asszonnyal a Laborfalvi Rózával való szerelem és házasság megrajzolása három egymásutáni képben. Az idill természete hozza magával, hogy nem merül el itt sem túlságosan a lélektani elmélyítésekbe; csak a hangulatokat teremti meg, ahelyett hogy a Jókai műveiben adott helyzetek különösebb kiaknázására csábíttatná magát. Éppen ebben látjuk a szerző írói tehetségének egy olyan adottságát, mely őt elsősorban e kisebb költői műfaj — az idill — művelésére készíti és képesíti. Tolla számára akármelyik helyzet, még a tragikus színezetűnek kínálkozó is — mint pl. a *Láz* vagy *Asszonyok viaskodása* című — idillé alakul. Megvan benne az idillhez megkívántató naiv, jóhiszemű beleélés, tiszta légkör, derült világnézet. Mindez megvan dacára annak, hogy nem a civilizáció raffináltságaitól mentes falusi parasztok, vagy éppen mezei és hegyi pásztorok a szereplő személyei, hanem írók, művészek és általában városi emberek; a környezet és a falu, a hegy vagy a mező helyett a szoba, a szalon, a város, de ahol a virág mindig jelentékeny tényező. Így aztán a társaság — akármilyen finom urakból és hölgyekből álljon is — mindig pátriárchálissá lesz, mint ahogy pátriárchális a szerző stílusa is. Mindezeknél fogva az itt adott rajzok sokkal inkább idillek, mint Móricz Zsigmondnak egy napi lapban nemrég idill címen leközölt hosszabb munkája, amelynek a személyei ugyan parasztok és elég parasztosan is beszélnek, de inkább szennyesek, mint tiszták, gőnyék vagy darázs-fészkes nyakuak inkább, mint szépek, mozi, kés, revolver foglalkoztatja üdének éppen nem maradható lelkivilágukat. Persze Móricznak elég az, ha parasztokról ír, hogy ennek alapján idillnek nevezze a munkáját. Az ő írói szemlélete aztán a parasztot mindenképpen csak parasztosnak is akarja látni, ami azonban még nem jelenti azt, hogy ez által a paraszt ember élete mivoltának felelőtlenség nélkül tudjuk ismerője lenne. Hogy szóban-

forgó munkáját éppen idillnek címezi, érthető az ő naturalisztikus írói jelleméből, s ez éppen olyan eljárás, mint ha a naturalista festő csendélet címen széttaposott, rothadt ugorkát festene meg. A paraszti életnek kétségtelenül vannak idilli jelenségei, de azt elsősorban a mozi-mentes, tiszta légkör jellemzi.

Szolgáljon e kitérés annak illusztrálására, hogy a kezünk alatti rajzokat idilleknek akarjuk tekinteni. A nagy idealista tiszta légkört semmi bántó árnyalat nem zavarja meg e képeken, úgy hogy mindkét nembeli ifjúságunk kezébe is nyugodtan és szívesen adhatjuk.

A központi szerelem (Laborfalvi R.) köré szimmetrikusan sorakoznak a rövidebb életűek. Közvetlenül előtte Asztalos Etelka kora hervadásában találóan mutat rá a szerző Keőcserepy Vilma törékeny alakjának fogamzására; utána pedig ezredes-Ottília adja a mintát Noémi bájos alakjaihoz, ki mellett Jókai, mint Timár Mihály éli a maga romantikus, kettős életét.

Nagyon jól kezdi és zárja a könyv szimmetrikus elrendezését az első és utolsó szerelem fellobbanása; amott a hódító Weinmüller Franciska — vagy még öntudatlanabban a komáromi „Szép leányok kertje” hatása alatt, hogy már itt felmerüljön a költő lelkének tudatalattiságában a „Tengerszemű hölgy” álomképe; az utolsó szerelem pedig Bella, a szép szini növénydek megjelenésére lángol fel, mint a hanyatló nap utolsó sugarai után kitaruló két kéz esdeklése.

A szerző azzal is igyekszik beleélni magát az adott helyzetbe, hogy az illető kor szűkebb vagy nagyobb körű társadalmát életre kelti hőse körül. Sőt e tekintetben olykor túlbuzgóvá is lesz, mint pl. mikor a negyvenes évek közepén többek között Berzsényi urat is felhossa Pestre, noha őt már — tudvalevőleg — 1836-ban elparentálta Kölcsey úr az Akadémiában. De az egyes mellékalakokat általában jól állítja be, mint különösen Petőfit és Szigligetint. Különösen sikerült az „Aszszonyok viaskodása” c. fejezetben a jelen nem levő Laborfalvi Rózának a szerelmes Jókai lelkén keresztül diadalmasan megvívott harca.

Stilusa egyenletes, erőltetéstől, keresettségtől ment, általában magyaros és népies. Olykor önállóan is csinál szót vagy kifejezést, (*konnyadt* virágszár, amely kedvelt szavát átvitt értelemben is használja — a komáromi leányokról — így: *lekonnyadt* szép virágfejük; *dudvás* irigység stb.) De találunk elírást is. Pl. bele cseppent, mint *Krisztus* (Pilátus h., a kinek semmi helye sem lenne ott) a crédóba; totumfactum (totumfac h.)

Nem hagyhatjuk említés nélkül, — ami talán a kiadócég üzleti szelleme terhére is írható, — hogy a papírral pazarul bántak. Miért annyi üres lap, vagy üresség? Azért, hogy 3 ív helyett — a mennyire lefért volna a könyv — éppen 4 íves könyvet sózzanak a publikumra? Ez nem tesz jó szolgálatot az irodalom-kedveltetésnek.

Kovács Ferenc.